

Raimo Rönholm

**Ruotsinsuomalaisten oppilaiden
minäkäsitys, kulttuurisidos ja
omakielinen opetuskehys
kouluorientaation osana**

**Artikkeli perustuu kirjoittajan väitöskirjaan
"Identiteetin lähteillä. Kulttuurijuuret minuuden ja opiskelun osana"
(Turun yliopiston julkaisuja 152/1999).
Artikkeli on julkaistu myös *Siirtolaisuus-Migration* -lehdessä 1/2000.**

Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet

Turku - Åbo 2000

<http://www.migrationinstitute.fi>

Ruotsinsuomalaisten oppilaiden minäkäsitys, kulttuurisidos ja omakielinen opetuskehys kouluorientaation osana

Tämän artikkelin tulokset ovat osa laajempaa tutkimusta, jonka päätarkoitus oli analysoida identiteettiin liittyviä ydinkäsitteitä kulttuuri- ja minäidentiteettiä koskevan suhteen kannalta. Oleellisia kysymyksiä ovat tällöin käsitteiden keskinäisiä suhteita, rakenteita ja sisältöjä koskevat mekanismit ja yleistyksiset. Kyseessä on väitöstutkimus ja aineisto on kerätty sekä Suomesta että Ruotsista ja perustuu yli kymmenen vuoden seurantaan. (Rönholm 1999.)

Osana tutkimuksen pääongelmia tarkastellaan tässä yhteenvedossa ruotsinsuomalaisten oppilaiden minäkäsitystä, kulttuurista sitoutumista ja kouluorientaatiota omakielisessä luokkakehyksessä. Oppilailta saatuja tuloksia on tutkimuksessa täydennetty koulun ammattilaisilta saaduilla haastatteluilta. Viimemainituilla tarkoitetaan opettajien ohella kouluhallinnon henkilöstöä. Kyseessä ovat alan asiantuntijat, joilla on vuosien kokemus erilaisten koulumuotojen pedagogisista toimenpiteistä.

Tarkoitus ei ole tässä yhteydessä linjata esimerkiksi pedagogis-historiallista kuvaa opetuksen omakulttuurisesta kehityksestä ja sen merkityksestä oppilaiden ja opetusalan henkilökunnan kannalta. Oleellista on oppilaiden tuloksia täydentävä perspektiivi yhteenvedon ja pohdinnan tapaan.

Kulttuurisidos ja pedagogiset ongelmat

Ihmisen kulttuuritausta sisältää jo sinänsä koulutuksellisia kytkentöjä, potentiaalista pedagogiikkaa. Syntymästä saakka omaksuttu kulttuurinen kehys muodostaa lähtötason, jonka varassa kunkin kehitysasteen pedagogisia ratkaisuja joudutaan arvioimaan. Niinpä keskeiset kasvatus- ja koulutuskysymykset voivat perimmältään osoittautua nimenomaan ihmisen identiteettiä koskeviksi ongelmiksi.

Tähän seikkaan viittaavia näkökulmia on havaittavissa myös eri maiden opetussuunnitelmissa. Kysymys ei kuitenkaan koske vain yksilön minäidentiteettiä vaan myös hänen kulttuuritaustaansa. Yksilöllisyyttä tai omintakeisuutta korostettaessa ei voida sivuuttaa yhteisöllisyyttä, kulttuurista kehystä.

Koulutus- ja kasvatustavoitteiden kannalta kulttuuri-identiteetti voi kuitenkin osoittautua problemaattiseksi monestakin syystä. Yhtäältä se voi koskea itse käsitteen määrittelyn analyttisyyttä ja sen suhdetta minäidentiteettiin, toisaalta siitä kehiteltyjen tavoitteiden yleistä selkiintymättömyyttä tai käytännön sovellettavuutta. Premissit eivät välttämättä suhteudu siihen todellisuuteen, jossa pedagogisia ja psykologisia muuttujia olisi syytä tulkita.

Mahdollisten puutteiden seuraamukset voivat käydä enemmän tai myöhemmin ilmeiksi, vaikkei niiden syistä aina käytettäisikään relevantteja etikettejä. Koulutuksessa tämä on voinut todentua siten, ettei ihmisen juurille ole annettu sellaista pedagogista

painoarvoa kuin hänen taustansa edellyttäisi. Ongelmat on nähty enemmänkin oireena sopeutumattomuudesta kuin kulttuurisen tuen puutteesta. Tällöin jää helposti kysymättä, missä määrin mainittu mekanismi nimenomaan rajoittaa yksilön täysipainoista osallistumista koulutuksellisiin prosesseihin ja yhteiskunnan elämään yleensä. Asetelma toimii pikemminkin koulumaisena ennakkoehtona kuin analyttisen problematisoinnin välineenä. Samalla ohentuvat ne yksilön kulttuurista todellisuutta koskevat käsitteet, joilla hän pyrkii määrittelemään sosiaalisen tulkintansa reunaehdoja.

Kouluorientaatio ja opetuskehys

Osana laajan selvityksen monitasoista problematiikkaa keskitytään tässä artikkelissa kulttuurisen opetuskehysten merkitykseen oppilaiden elämäntodellisuudelle. Kysymys on kouluorientaation analyysistä kulttuuriprozessina ja tuloksia tarkastellaan ruotsin-suomalaisien kannalta. Opetuskehysten merkitystä analysoidaan osana tutkimuksen keskeistä käsitettä, kulttuurisidosta, jolla lyhyesti ymmärretään yksilön minuutta ja kansallisuutta/kulttuuria koskevien merkitysten monitasoista suhdetta.

Kouluopetuksessa pedagoginen kulttuurikehys voidaan operationaalistaa oma- tai vieraskieliseksi luokaksi, joiden kummankin keskeisenä tekijänä on käytettävä kieli. Opetus- ja äidinkieli voidaan luokitella saaduksi statukseksi kahdestakin syystä. Äidinkieltään lapsi ei ole voinut itse valita, ja toisaalta koulujärjestelmään nähden hän on yhteiskunnan järjestelytoimenpiteiden alainen.

Teoreettisesti saatujen ja saavutettujen statusten välinen kombinaatio (esim. Sarbin & Scheibe 1983) tarjoaa kiintoisan lähtökohdan analysoida ongelmaa pintaa syvemmälle. Kysymys koskee sekä oppilaan identiteettiä yleensä että kouluorientaatiota minuuden osana. Pedagogisesti tällä sosiaalipsykologisella tarkastelukehyksellä on keskeinen merkitys: koulujärjestelmä voi joko tukea tai haitata oppilaiden opiskelumotivaatiota, koulusaavutuksia tai persoonallista kehitystä.

Pohjimmiltaan on kysymys siitä, mikä milloinkin on syy ja mikä seuraus. Sopeutuuko lapsi koulun tarpeisiin vai koulu lapsen tarpeisiin (esim. Isling 1980, 355-358; Liebkind 1989, 116-139; Skutnabb-Kangas & Toukomaa 1976, 81-85; Toukomaa 1975, 63-65).

Kokonaisuutena voidaan puhua oppilaan identiteetin tukemisesta hänen omassa kulttuurikehyksessään (Rönholm 1995, 309). Määriteltäköön koulu tavoitteensa miltä kannalta hyvänsä, se ei voi olla kohtaamatta oppilasta kulttuuriperäisenä yksilönä (Saxe, Dawson, Fall & Howard 1996, 119-144; Skutnabb-Kangas 1994, 123). Omakielinen opetuskehys on puolestaan kulttuurisen prosessin keskeinen elementti.

Oppilailta saatujen empiiristen tulosten perusteella tehdään seuraavassa kokoava ryhmittely niistä osa-alueista, joissa omakielisellä opetusryhmällä oli keskeisin merkitys oppilaiden kouluorientaatiolle.

Ensinnäkin voidaan yleisesti ja kokoavasti todeta, että suomalaisluokan merkitys on oppilaille kauttaaltaan hyvin myönteinen. Tilastollisten analyysien lisäksi tämä on havait-

tavissa myös oppilaiden vapaamuotoisista kirjoitelmista ja opettajien sekä muiden koulualan asiantuntijoiden haastatteluista.

Tulosten mukaan omakielisen opetusryhmän kouluorientaatiota tukeva merkitys voidaan luokitella seuraaviin päätekijöihin: kulttuuri- ja minäidentiteetin vahvistuminen, omiin kykyihinsä luottaminen ja osallistuminen koulutyöhön.

Oman äidinkielen vahvistuminen omakulttuurisessa opetuksessa on niin luonnollinen ja itsestään selvä seikka, että sen erillismerkitys saattaa jopa jäädä mainitsematta. Itseisarvonsa lisäksi kielellä on välillinen merkitys kulttuuri- ja minäidentiteetin vahvistumiselle, mikä on havaittavissa myös oppilaiden minäkertomuksista ja koulualan ammattilaisten haastatteluista (ks. myös Wright & Taylor 1995, 241-252). Tutkimuksen perusproblematiikkaan viitaten kielen merkitystä tarkastellaankin tässä yhteydessä osana kulttuuri- ja minäidentiteettiä.

Edellä luokiteltuja tekijöitä voidaan pitää eräänlaisina kouluorientaation peruspilareina. Toisaalta niillä on looginen yhteys toisiinsa ja yhtäältä ne edustavat lyhydessään luokitukseltaan erilaisia osa-alueita. Ei liene kysymys mistään pienistä tekijöistä koulutavoitteiden kannalta, jos oppilaasta havaitaan, että hänen kulttuuri- ja minäidentiteettinsä on vahvistunut ja että hän luottaa omiin kykyihinsä sekä osallistuu koulutyöhön.

Seuraavassa näitä kolmea pääaluetta tarkastellaan kutakin erikseen sekä edellä saatujen tilastollisten analyysien pohjalta että niitä täydentävien kirjoitelmien ja haastattelujen perusteella. Tilastollisia analyysejä havainnollistetaan vektorikuvauksilla, joista otetaan mukaan teema-alueita koskevat, merkitsevyydeltään keskeiset tulokset. Luvun kokoaivan luonteen vuoksi otetaan haastattelu- ja kirjoitelmanäytteisiin vain joitakin tiivistettyjä esimerkkejä.

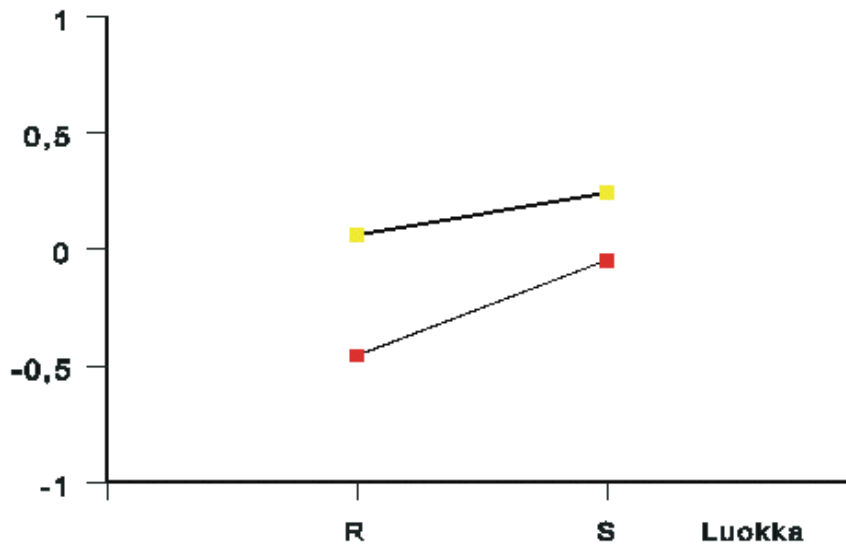
Kulttuuri- ja minäidentiteetti

Oppilaiden kulttuuri- ja minäidentiteetin vahvistuminen voidaan kokoavasti havainnollistaa seuraavia päätuloksia koskevinä vektorikuvauksina: suomalaisuuteen samaistuminen, kansalliskelpoisuus ja psyykkiset kokemukset.

Kuvio 1. Samaistuminen suomalaisuuteen kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Kuviosta havainnollistuu erittäin terävästi omakulttuurisen luokan merkitys suomalaisuuteen samaistumiselle. Myös kiinteällä kansallis- ja minäarvion suhteella on merkitystä yleiselle samaistumiselle, mutta sen efekti ei yllä läheskään samaan. Seuraavaan kuvioon on visualisoitu omakulttuurisen opetuksen merkitys oppilaan kokemalle kansallisylyydelle.

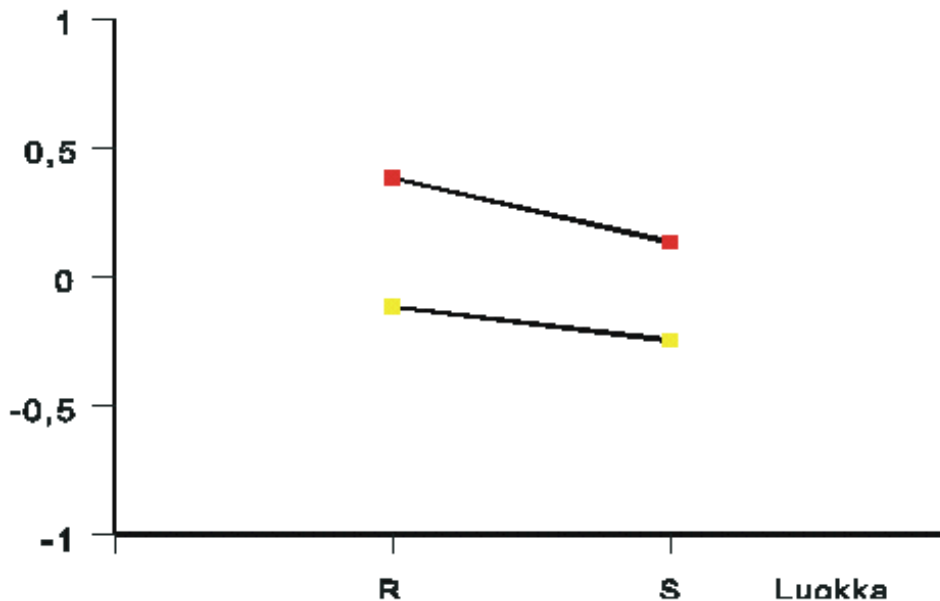

Kuvio 2. Kansallisylyyys kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Vaikka kansallisen ja minäidentiteetin välisellä suhteella onkin keskeinen merkitys oppilaiden kokemalle kansallisylyydelle, ei luokan omavaikutusta voi myöskään vähätellä. Vahvistusta kansallisylyydelle saavat omakulttuurisessa luokassa sekä kiinteää että löyhää kulttuurisidosta edustavat oppilaat.

Erittäin selvästi luokan merkitys näkyy löyhää sidosta edustavien oppilaiden ryhmässä. Teoriaan viitaten luokka täten tukee oppilaan kehittymässä olevaa kulttuurisen omaksumisen prosessia: vakiintumista, jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Edelleen voidaan teorian mukaan ajatella, että suomalainen luokka merkitsee ajallisesti ja laadullisesti lisääntyvää emotionaalista kulttuurikytkentää, jota vailla kehitys voi merkitä kansallista alemmuutta kansallisylpeyden sijasta.

Teorian ja edellä saatujen empiiristen tulosten perusteella eri muodoin koetulla kansalliskelpoisuudella on yleinen minäidentiteettiä tukeva vaikutus. Tätä täydentävänä tekijänä visualisoidaan seuraavassa oppilaiden psyykkisiä ongelmia koskevat tulokset.

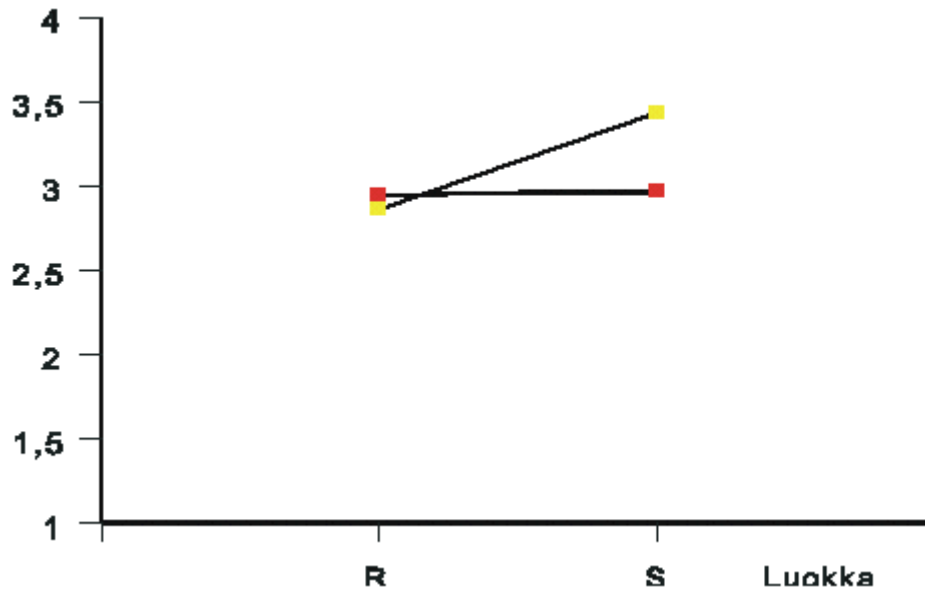

Kuvio 3. Oppilaiden psyykkiset ongelmat kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Kansallista samaistumista ja kansallisylpeyttä koskevan trendin tapaan luokan erilisefekti näkyy erityisesti löyhän kulttuurisidoksen omaavien oppilaiden tuloksissa. Teoriaan viitaten voidaan puhua subjektiminän käsitteillä ihmisen pyrkimyksestä säilyä omana itsenään, historiallisesti ja kansallisesti samana, minkä kautta yksilö ammentaa ikään kuin kulttuurista suojaa psyykkisille ongelmilleen

Kykyihinsä luottaminen

Osana yleistä minäidentiteetin vahvistumista voidaan kouluorientaation kannalta spesifioida kykyihinsä luottaminen, jota selvitettiin kausaaliattribuutiota koskevilla tehtävillä. Oppilaita koskevissa empiirisissä tuloksissa tämä näkyy myös välillisesti monin eri tavoin, mutta seuraava vektorikuvaus ilmentää nimenomaisesti kykyjä julkilausuttuna käsitteenä.

Kuvio 4. Kykyihinsä luottaminen kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Vektorikuvauksesta käy selvästi ilmi, että äidinkielen luokan omia kykyjä tukeva efekti todentuu erittäin terävästi kiinteää kulttuurisidosta edustavassa ryhmässä. Omakielinen luokka rinnan vahvan kansallisen itsetunnon kanssa tukee täten yhdessä oppilaan luottamusta omiin kykyihinsä. Luokan osuus on tilastollisesti merkitsevä ja yhdysvaikutuksen melkein merkitsevä.

Tulos on hyvin johdonmukainen oppilaiden kulttuuri- ja minäidentiteetin vahvistumista koskeviin tuloksiin nähden. Välillisesti voidaan ajatella, että kulttuuri-identiteetin vahvistuminen tukee omiin kykyihinsä luottamista. Tämä todentuu empiirisesti tulosten yhdysvaikutuksena, jonka osatekijät ovat kansallinen itsetunto ja omakielinen luokka-kehys.

Teoriaan viitaten voidaan edelleen todeta, että kun oppilaalle kehittyy selkeä kulttuuri-tietoisuus, hän ei niin helposti sekoita itsestä riippumattomia, ulkoisia tekijöitä omia valmiuksia koskeviin seikkoihin. Epäonnistumista koulutyössä ei tällöin ehdoitta suhteuteta käsitykseen omista kyvyistä tai itsestä oppijana (esim. Olkinuora 1983). Tälle kehitykselle näyttää omakulttuurinen luokka luovan myönteistä pohjaa empiiristen tulosten mukaan (ks. myös Banafunzi 1996, 341).

Suomalaisluokan omia kykyjä tukeva vaikutus kävi oppilaiden kirjallisissa tuotoksissa esiin lähinnä välillisinä kommentteina. Kyselytutkimuksessa käytetyn käsitteen kyvyt sijasta he yleensä viestivät aineissa saman ongelma-alueen muilla ilmaisuilla.

"Se on hyvä, että Ruotsissa on suomalaisia luokkia, muuten varmaan monella ei tulisi koulun käynnistä mitään." (P)

"Ei tulisi mitään" kertoo lakonisuudessaan melko tyhjentävästi sen, mikä välillinen merkitys suomalaisluokalla on oppilaan kuvalle itsestään oppijana, käsitykselle omista kyvyistään.

Hyvin monissa aineissa kävi ilmi suomalaisluokan kielikykyjä vahvistava vaikutus:

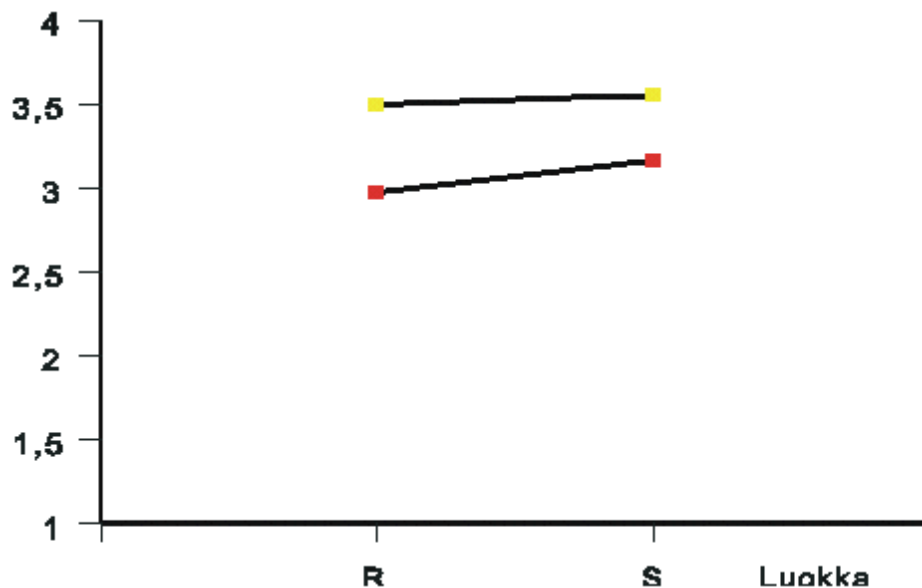
"Minusta on hyvä, että käy suomalaista luokkaa Ruotsissa. Silloin oppii kummatkin kielet hyvin." (T)

Teorian käsitteillä on perimmältään kysymys oppilaan kulttuurisesta statuksesta ja arvostuksesta (Sarbin ja Scheibe 1983), jotka luovat yleistä pohjaa minuuden vahvistumiselle ja omiin kykyihinsä luottamiselle. Tämä seikka on kautta linjan havaittavissa myös koulualan ammattilaisia koskevista haastatteluista, joista näytteeksi yksi otos:

"Täällä (Botkyrkassa) lähdetään siitä, että suomalaisilla oppilailla on sama ihmisarvo kuin ruotsalaisillakin. Me vaan puhutaan eri kieltä." (M)

Osallistuminen koulutyöhön

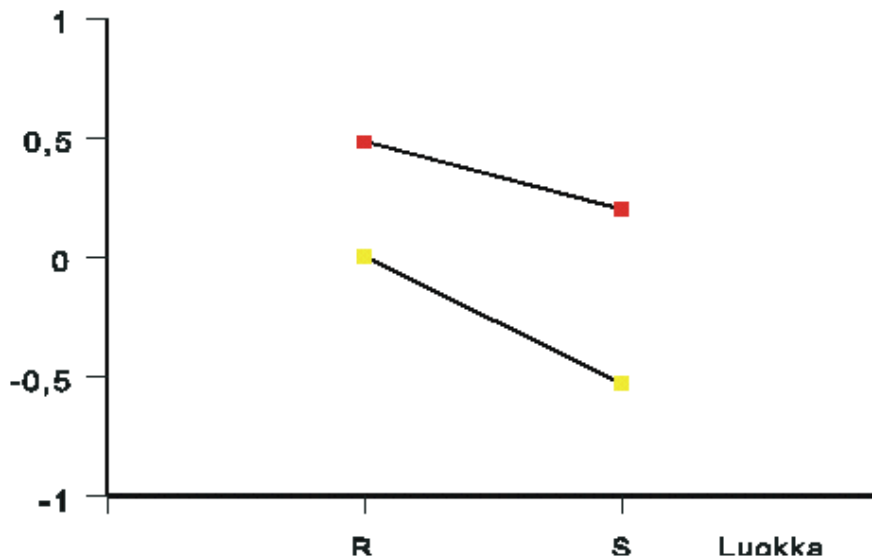
Osallistuminen koulutyöhön voidaan kokoavasti havainnollistaa seuraavia päätuloksia koskevinä vektorikuvauksina: kouluyritteliäisyytenä ja koulupinnausten vähytenä.

Kuvio 5. Oppilaiden kouluyritteliäisyys kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Vaikka kiinteällä kulttuurisiteellä onkin keskeinen merkitys oppilaiden pyrkimykselle selviytyä koulunkäynnistään, on kuviosta havaittavissa myös myönteinen trendi suomalaisluokan hyväksi. Tuloksella on selvä analogia teorian näkökulmaan, jonka mukaan motivaation tukemisessa tulee ottaa huomioon oppilaan kulttuurinen kehys.

Oppilaiden subjektiivisen arvioinnin lisäksi oppilaiden osallistumista koulutyöhön arvioivat myös opettajat. Omakulttuurisen luokan merkitys korostui heidän arvioissaan erityisesti oppilaiden koulupinnausta ehkäisevänä tekijänä.

Kuvio 6. Koulupinnaus kulttuurisidoksen (K = kiinteä, L = löyhä) ja luokan (R = ruotsalainen, S = suomalainen) funktiona

Omakielisen opetusryhmän koulupinnausta ehkäisevä vaikutus näkyy selvästi kummasakin sidosryhmässä. Kaikkein eniten koulusta pinnaavat löyhää kansallissidosta edustavat ruotsalaisluokkien oppilaat ja vähiten kiinteää sidosta edustavat suomalaisluokkien oppilaat. Sidoksen efekti on erittäin merkitsevä ja luokan merkitsevä.

Kuten vektoreista ilmenee, suomalaisen luokan myönteinen efekti terävöityy hieman kiinteää kansallissidosta edustavassa ryhmässä. Omakulttuurinen opetusryhmä toimii täten monen muun myönteisen seikan ohella myös koulupinnausta ehkäisevänä tekijänä. Teoriaan viitaten monet koulupinnauksen tiliin pannut ongelmat voivat perimmältään koskea nimenomaan oppilaan kulttuuri-identiteettiä.

Oppilaiden minäkertomuksissa osallistuminen koulutyöhön ilmeni yleisenä myönteisyytenä, josta seuraavassa jokunen esimerkki:

"On hyvä, että Ruotsissa on suomalaisia luokkia, olen käynyt suomalaista luokkaa ykkösestä yläasteelle. Kun kävin esikoulun, niin se oli Ruotsalainen. Oli täpärällä, että olisin aloittanut Ruotsalaisen luokan, mutta olen iloinen kuin sittenkin aloitin Suomalaisen luokan." (P)

"Yksi asia on ainakin kivaa, käydä suomalaista luokkaa plus kaverit." (P) "Minusta on kivaa käydä suomalaista koulua." (P) "Hyvät puolet täällä on saa käydä suomalaista koulua." (P) "Mielestäni on kamalan hyvä, kun me suomalaiset saamma käydä suomalaista luokkaa ruotsalaisessa koulussa." (T)

Ruotsalaisilta ja suomalaisilta opettajilta saatujen oppilaskohtaisten arvioiden lisäksi omakielisen opetusryhmän merkitystä selvitettiin yleisesti kouluhenkilöstön erityishaastatteluilla. Kouluosallistumiseen nähden heille oli pitkän ja monipuolisen kokemuksensa perusteella kiteytynyt hyvin yhtenäinen käsitys.

Haastattelujen mukaan ilman omakulttuurisen viiteriymän tukea moni oppilas on ajautunut elämässään ikään kuin väärille raiteille. On paljon koulupinnausta ja monesti op-

pimistulokset ovat heikkoja. Perimmältään opiskelu on hyvin pitkälti identiteettikysymys, missä omakulttuurisen opetuksen merkitystä keskeisenä tekijänä on vaikea sivuuttaa. Luokkakehitys voi täten toimia minuuden ja opiskelun voimavarana.

Kirjallisuus

- Banafunzi, B.M.S. (1996) The education of the Bravanese community. Key issues of culture and identity. *Educational Studies* 22 (3), 331-342.
- Isling, Å. (1980) Kampen för och mot en demokratisk skola. Samhällsstruktur och skolorganisation. Stockholm: Sober Förlags AB.
- Liebkind, K. (1989) Patterns of ethnic identification amongst Finns in Sweden. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *New identities in Europe. Immigrant ancestry and the ethnic identity of youth*. Aldershot: Gower, 116-139.
- Olkinuora, E. (1983) Oppimisen ja opiskelun mielekkyydestä peruskoulun päättö-vaiheessa. Empiirisiä tuloksia. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:91.
- Rönholm, R. (1995) Kansallis- ja minäsuhteen teoreettista kehittelyä. Teoksessa J. Jussila & R. Rajala (toim.) *Rajanylityksiä: monipuolistuva kasvatus-tutkimus tieteiden kentässä. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 10*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 309-320.
- Rönholm, R. (1999) Identiteetin lähteillä. Kulttuurijuuret minuuden ja opiskelun osana. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja 152.
- Sarbin, T.R. & Scheibe, K.E. (1983) A model of social identity. Teoksessa T.R. Sarbin & K.E. Scheibe (toim.) *Studies in social identity*. New York: Praeger, 5-28.
- Saxe, G.B., Dawson, V., Fall, R. & Howard, S. (1996) Culture and children's mathematical thinking. Teoksessa R.J. Sternberg & T. Ben-Zeev (toim.) *The nature of mathematical thinking*. USA: Lawrence Erlbaum Associates, 119-144.
- Skutnabb-Kangas, T. (1994) Sverigefinnar förhandlar om etnisk identitet. Teoksessa M. Peura & T. Skutnabb-Kangas (toim.) *Man kan vara tvåländare också... Sverigefinnarnas väg från tystnad till kamp*. Stockholm: Sverige-finländarnas arkiv, 98-128.
- Skutnabb-Kangas, T. & Toukoma, P. (1976) Teaching migrant childrens mother tongue and learning the language of the host country in the context of the sociocultural situation of the migrant family. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 15.
- Toukoma, P. (1975) Siirtolaisoppilaan kielitaito ja koulumenestys. Työvoima-ministeriö. Suunnitteluosasto. Siirtolaisuustutkimuksia 10. Helsinki.
- Wright, S.C. & Taylor, D.M. (1995) Identity and the language of the classroom: investigating the impact of heritage versus second language instruction on personal and collective self-esteem. *Journal of Educational Psychology* 87 (2), 241-252.